

ВІДГУК
офіційного опонента кандидата історичних наук, доцента
Концур-Карабінович Наталії Миколаївни
на дисертацію
Маслій Ольги Данківни
«Жіночі чернечі спільноти УГКЦ у Галичині (1946-1989 рр.)»,
поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Формування історичної пам'яті українського народу як важливої складової перетворення його у свідому політичну націю неможливе без об'єктивного цілісного висвітлення минулого. Складність висвітлення цих процесів для сучасних науковців полягає в тому, що необхідно не лише вишукувати й вводити в обіг нові документи, а й піддавати критичному аналізу методологічні підходи та інтерпретації з тих чи інших проблем радянських та зарубіжних дослідників.

Не є винятком у цьому плані й питання державно-церковних відносин в умовах різних політичних режимів на території України. Особливо це стосується радянського режиму, політика якого у сфері релігії подавалася винятково в позитивному плані, з використанням дозованої кількості архівних документів, часто вирваних із контексту історії та штучно прив'язаних до певних подій.

За роки державної незалежності України вітчизняними та зарубіжними науковцями досліджено чимало «білих плям», у тому числі й з історії українського чернецтва. Подія здобула значний резонанс в Україні та за її межами, а її наслідки, незважаючи на хронологічну віддаленість, донині позначаються на житті українського суспільства. Водночас, незважаючи на інтерес науковців до загальних процесів даної проблематики, спеціального наукового дослідження стосовно питання ліквідації монастирів, їх функціонування в нелегальних умовах в Українській РСР, внесок монахинь у процес легалізації УГКЦ загалом досі не розроблено.

Характерні особливості сучасної історичної науки є відновленням історичної правди, яка протягом десятиліть замовчувалась. Особливу зацікавленість викликають дослідження політичних заходів радянської

держави, які мали величезний вплив на суспільно-політичні, етнонаціональні, моральні та релігійні фактори життя українського суспільства. Серед них важливе місце займає дослідження розвитку жіночих чернечих спільнот у період нелегального існування. Поява комплексного дисертаційного дослідження Маслій Ольги Данківни надзвичайно актуальне, оскільки воно висвітлює згадувані події через призму історії та на основі наукового підходу позбавленого політичного та ідеологічного впливу. Здійснене дослідження історичного розвитку жіночих чернечих спільнот на території Галичини другої половини ХХ ст., особливостей укладу монастирів, їх діяльності в умовах переслідування та жорсткого контролю, взаємовідносини із владою є актуальною науковою проблемою.

Серед елементів наукової новизни вперше проаналізовано процес ліквідації усіх греко-католицьких монастирів та ув'язнення монахинь на території Галичини у складі УРСР, відтворено цілісну картину функціонування монастирів у «катакомбний» період та досліджено внесок черниць у процес легалізації УГКЦ.

В дисертаційному дослідженні викликає позитивне враження те, що її автор зуміла через призму різноманітних ідеологічних оцінок даного процесу показати своє власне бачення на основі великої кількості документів та історіографічних матеріалів.

Не викликають заперечень хронологічні та географічні рамки дослідження.

Вдалою є структура дисертаційного дослідження, яка складається із вступу, чотирьох розділів, які містять десять підрозділів, висновку, списку використаних джерел та десяти додатків. Загальний обсяг основної частини дисертації склав 179 сторінок, а список використаних джерел складає 39 позицій. Представлена робота є завершеним науковим дослідженням, що збагачує вітчизняну історіографію як продуманими й теоретично аргументованими, документально підтвердженими висновками, так і новими фактичними даними, що вперше вводяться до наукового обігу.

У вступній частині роботи дисертанткою чітко сформульовані мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, наукова новизна, хронологічні та територіальні рамки, методологічна основа, теоретичне і практичне значення дослідження.

На нашу думку є правильний підхід у аналізі історіографічної та джерельної бази дисертації, який був здійснений за хронологічним та проблемно-тематичним принципом. На основі комплексного підходу до історіографії різних політико-ідеологічних напрямів автор зуміла дати оцінку різним історіографічним школам, а також використати достеменно історичні дослідження, що комплексно збагатили дисертаційне дослідження.

Грунтовною є джерельна база дисертації. Зокрема, ретельно опрацьовані фонди Центрального державного архіву громадських об'єднань України, державних архівів Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей, галузеві державні архіви СБУ в містах Києві та Івано-Франківську, архів головного управління Національної поліції у Львівській області, архів Інституту історії Церкви Українського католицького університету (м.Львів), генеральний архів сестер Служебниць Непорочної Діви Марії у м.Римі, архів сестер Служебниць Непорочної Діви Марії Провінції Співстраждання Матері Божої в Україні (м.Львів), архів сестер Чину святого Василя Великого Провінції Пресвятої Тройці у м.Львові, музей Блаженних сестер Олімпії та Лаврентії у м.Львові та особистий архів Ольги Маслій.

В другому розділі дисертації „УГКЦ і жіноче чернецтво Галичини в умовах сталінських репресій, друга половина 1940-х рр.” дисертантка розкриваючи специфіку взаємин Греко-католицької церкви і радянської влади в період першої радянської окупації Галичини в 1939-1941 роках акцентувала увагу на величезній ролі ГКЦ в духовному житті українців Галичини. Авторка відзначає, що напередодні Другої світової війни ГКЦ інтенсивно розвивалася і активно діяла в різних галузях громадського, культурного життя, виховання національних кадрів, проводила добротну діяльність. Роблячи паралелі з приводу становища церкви підкреслює, що територіальні і геополітичні зміни

1939 року значно вплинули на діяльність та функціонування церкви. Церква змушена була пристосовуватися до нових політичних реалій, які характеризувалися всезростаючим тиском радянської влади на ГКЦ втручанням влади у церковні справи.

Доцільним на нашу думку розкриття діяльності ГКЦ в період гітлерівської окупації. Дисертантка прагне показати, що під час гітлерівської окупації керівництво ГКЦ намагалося вберегти вірних від нових небезпек, виконувати свою духовну місію не втручаючись у державні справи та діючи в рамках тих законів і умов, які диктувала існуюча влада та обставини. Завдяки гнучкій організаторській, ідеологічній та дипломатичній діяльності вищого духовенства церкві вдалося уникнути масових репресій серед духівництва та чернецтва, однак її керівництво не залишалося байдужим щодо репресій німецьких окупаційних властей проти мирного населення, засуджуючи такі дії у пастирських листах та звернень до вищого німецького керівництва. Важливим на нашу думку є висновок дисертантки, що керівництво та духовенство ГКЦ в умовах війни та розрухи залишалося на національних позиціях, прагнуло зберегти і підтримати серед віруючих духовні та християнські цінності, був важливим суспільним інститутом, що мав консолідуючу роль морального та духовного авторитету на західних землях України. А скликаний у березні 1944 р. Львівський церковний собор не став завершальним акордом боротьби проти комуністичного режиму із греко-католицизмом, як на це розраховували ініціатори його проведення. Він був одним із етапів процесу ліквідації Греко-католицької церкви, складовою частиною антиунійної політики радянського режиму і процесу радянізації в галицьких землях у післявоєнний період. Значна частина священників та віруючих не визнали церковно-релігійні рішення за канонічності його рішень, залишилися вірними церкві та римському престолу. Сама структура УГКЦ, незважаючи на репресії та переслідування, перейшла в нелегальне (катакомбне) становище, продовжувала своє функціонування аж до моменту легалізації на початку 1990-х років.

Третій розділ дисертації «Жіночі чернечі спільноти у 1953 р.- першій половині 1980-х рр.» охарактеризований, як період важких випробувань і нових викликів. Радянська влада після псевдособору 1946р. не припинила переслідування греко-католиків, що були змушені перейти до нелегальної діяльності. Однак усупереч переслідуванням, заборонам, жіночі чернечі спільноти не самоліквідувались, а продовжували зберігати чернечий устав. Розвитку нелегального монаршого життя в УРСР сприяла єдність цілої Церкви. Внутрішні і зовнішні чинники консолідували представників заборонених чернечих спільнот УГКЦ до стійкості своїм переконанням, незважаючи на вкрай несприятливі умови для існування.

Схвальної уваги заслуговує четвертий розділ, в якому дисертантка чітко відобразила роль жіночого чернецтва в боротьбі за легалізацію УГКЦ та активізацію монашого життя та перехід його до легального існування, що було пов'язаний із значними труднощами бюрократичного і матеріального характеру, зокрема щодо повернення монастирських приміщень, реєстрації статутів, відновлення діяльності чернечих спільнот тощо.

До позитивних рис дисертаційного дослідження слід віднести ґрунтовні висновки до розділів. Вони безпосередньо пов'язані з матеріалом, мають виважений і конкретний характер, містять наукову новизну.

Загалом, дисертаційна робота Маслій Ольги Данківни «Жіночі чернечі спільноти УГКЦ у Галичині (1946-1989 рр.) – це самостійне, оригінальне, комплексне дослідження, науково обґрунтовані результати якого в сукупності вирішують конкретне завдання – становище жіночих чернечих спільнот УГКЦ у Галичині (1946-1989 рр.).

Зміст, характер та форма викладу матеріалу засвідчують достатню професійну підготовку дисертантки, її здатність аналізувати. Основні наукові положення й висновки роботи сформульовані фахово, зі знанням проблеми всебічно обґрунтовані, їх достовірність й новизна безумовні.

Досліджувана тема апробована на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Основні результати дослідження викладені

у 10 наукових публікаціях, 6 з яких – у фахових виданнях, що свідчить про зваженість та серйозний науковий підхід у підготовці дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, вважаю за необхідне висловити окремі зауваження і побажання. До них слід віднести те, що:

1. Погоджуючись із позицією автора, що кожна чернеча спільнота мала чітко окреслену сферу своєї діяльності до ліквідації монастирів у 1946 р. хотілось би, щоб вона більш ґрунтовно проаналізувала благодійну діяльність монахинь у нелегальних умовах.
2. Дисертаційну роботу доповнити соціологічною складовою поведінки черниць у радянських умовах: їх настрої, відношення до світської дійсності, стосунки з оточуючим середовищем, механізми спілкування між членами спільноти.
3. Вважаю, що варто було б авторові частину цифрових матеріалів, які подають статистику щодо вступу нових членів до чернечих спільнот у нелегальних умовах, подати у вигляді таблиць. Це дало б можливість побачити розвиток жіночого монашества у динаміці, візуально.
4. У підрозділі 4.2 «Активізація монашого життя та перехід його до легального існування» вартувало б ширше розкрити відносини представників чернечих спільнот з державними установами, можливо навести окремі прояви опозиційних настроїв владних структур щодо монашества УГКЦ на початковому етапі його відродження.

Проте викладені зауваження не впливають на загально позитивну оцінку дисертації „ Жіночі чернечі спільноти УГКЦ у Галичині (1946-1989 рр.) ” яка є самостійним оригінальним дослідженням, подана на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України за своїми основними характеристиками цілком відповідає існуючим вимогам ДАК МОН України, які ставляться до кандидатських дисертацій. Зміст автореферату й основних положень дисертації ідентичні між собою.

